

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินในระหว่างดำรงตำแหน่ง

ในปัจจุบันสังคมมีความเจริญขึ้นทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ แต่ปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบของประเทศไทย ก็ยังมีความรุนแรงที่ไม่ลดน้อยลงเลย ซึ่งส่วนใหญ่มักเกิดจากแหวดวงของระบบราชการ การใช้อำนาจหน้าที่ในลักษณะการทุจริตประพฤติมิชอบ (Corruption) ซึ่งประเทศไทยก็ได้ใช้ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบ ที่สืบเนื่องมาจากระบบราชการไทยในหลายกรณี จึงมีแนวคิดในการควบคุมและตรวจสอบนักการเมืองและข้าราชการระดับสูง ซึ่งทรงอิทธิพล การบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ เพื่อควบคุมอย่างครอบคลุมครบถ้วนทุกกรณีเป็นเรื่องที่ยาก จึงต้องอาศัยมาตรการด้านจริยธรรม และนอกจากนั้นยังต้องมีระบบการควบคุม โดยกฎหมายที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษ ซึ่งได้แก่การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ โดยมุ่งไปที่ทรัพย์สิน การแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินเป็นมาตรการหนึ่งของการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบ การตรวจสอบทรัพย์สินเป็นกระบวนการสรรหาความผิดปกติของทรัพย์สินและหนี้สิน ซึ่งเป็นต้นทางการดำเนินการไต่สวนกรณีร้ายรอยผิดปกติ และการดำเนินการไต่สวนกรณีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ซึ่งการแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินในประเทศไทย และต่างประเทศ มีความแตกต่างกันออกไปในรายละเอียดตามบริบทของสังคมนั้น ๆ ซึ่งในบทนี้จะทำการวิเคราะห์ถึงบทบัญญัติของกฎหมายในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยเปรียบเทียบกับบทบัญญัติของกฎหมายต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมสอดคล้องกับหลักสากลต่อไป

4.1 วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับช่วงระยะเวลาในการแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดเวลาการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน กรณีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีหน้าที่ต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน 3 ระยะ¹ ดังนี้

- (1) กรณีเข้ารับตำแหน่งให้ยื่นภายใน 30 วัน นับแต่วันเข้ารับตำแหน่ง
- (2) กรณีพ้นจากตำแหน่งให้ยื่นภายใน 30 วัน นับแต่วันพ้นจากตำแหน่ง
- (3) กรณีพ้นจากตำแหน่งครบหนึ่งปี ให้ยื่นภายใน 30 วัน นับแต่วันพ้นจากตำแหน่ง

มาแล้วเป็นเวลาหนึ่งปี

กรณีตายในระหว่างดำรงตำแหน่ง หรือตายนก่อนยื่นบัญชีหลังจากพ้นจากตำแหน่ง ให้ทายาทหรือผู้จัดการมรดกยื่นบัญชีภายใน 90 วันนับแต่วันที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นตาย

กรณีเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐมีหน้าที่ต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอย่างน้อย 3 ระยะ² เช่นเดียวกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง นอกจากนั้นถ้าเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐผู้ใดอยู่ในตำแหน่งครบสามปี ต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินกรณีอยู่ในตำแหน่งครบสามปีด้วยทุกครั้ง ดังนี้

- (1) กรณีเข้ารับตำแหน่งให้ยื่นภายใน 30 วัน นับแต่วันเข้ารับตำแหน่ง
- (2) กรณีพ้นจากตำแหน่งให้ยื่นภายใน 30 วัน นับแต่วันพ้นจากตำแหน่ง ยกเว้นผู้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา รองประธานศาลฎีกา ผู้พิพากษาในศาลฎีกา อัยการสูงสุด รองอัยการสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการ ทหาร ตุลาการ ในศาลปกครองสูงสุด และผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงให้ยื่นเมื่อพ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น

(3) กรณีพ้นจากตำแหน่งครบหนึ่งปี ให้ยื่นภายใน 30 วัน นับแต่วันพ้นจากตำแหน่งมาแล้วเป็นเวลาหนึ่งปี

- (4) ทุกสามปีที่อยู่ในตำแหน่งให้ยื่นภายใน 30 วันนับแต่วันที่ดำรงตำแหน่งครบ 3 ปี

¹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 33.

² พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 39 และมาตรา 40.

กรณีตายในระหว่างดำรงตำแหน่ง หรือตายก่อนยื่นบัญชีหลังจากพ้นจากตำแหน่ง ให้ทายาทหรือผู้จัดการมรดกยื่นบัญชีภายใน 90 วัน นับแต่วันที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นตาย

วันที่มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน³

(1) นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ให้ถือวันถวายสัตย์ปฏิญาณตนต่อพระมหากษัตริย์เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันที่คณะรัฐมนตรีคณะใหม่ถวายสัตย์ปฏิญาณตนต่อพระมหากษัตริย์ (กรณีรัฐมนตรีพ้นจากตำแหน่งทั้งคณะ) หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่นแล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(2) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้ถือวันที่ปฏิญาณตนในวันที่ประชุมแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิก เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันถึงคราวออกตามอายุของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือวันยุบสภา หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณีเป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(3) สมาชิกวุฒิสภา ให้ถือวันปฏิญาณตนในวันที่ประชุมแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิก เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันที่สมาชิกวุฒิสภาที่ได้รับเลือกใหม่ปฏิญาณตนในที่ประชุมแห่งสภา หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(4) ข้าราชการการเมืองอื่น ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการการเมือง นอกจาก (1) ให้ถือว่าที่คำสั่งแต่งตั้งมีผล เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันที่ผู้มีอำนาจแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง หรือวันที่คำสั่งให้พ้นจากตำแหน่งมีผล หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(5) ข้าราชการรัฐสภาฝ่ายการเมือง ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายรัฐสภา ให้ถือว่าที่คำสั่งแต่งตั้งมีผล เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันที่ผู้มีอำนาจแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง หรือวันที่คำสั่งให้พ้นจากตำแหน่งมีผล หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(6) ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ให้ถือวันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศรับรองผลการเลือกตั้ง เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันที่ผู้ได้รับแต่งตั้งใหม่เข้ารับหน้าที่ หรือวันถัดจากวันที่ยื่นหนังสือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณีเป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(7) สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร ให้ถือวันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศรับรองผลการเลือกตั้ง เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันถัดจากวันครบรอบวาระการดำรงตำแหน่ง หรือวันถัดจากวันยื่นหนังสือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

³ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2558). *ข้อควรรู้การยื่นบัญชีแสดงรายการยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน*. กรุงเทพฯ: หน้า 12-14.

- สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร ให้ถือวันที่กรรมการสรรหาประกาศแต่งตั้ง เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันถัดจากวันครบวาระดำรงตำแหน่ง หรือวันถัดจากวันยื่นหนังสือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(8) รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ให้ถือวันที่คำสั่งแต่งตั้งมีผล เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันที่ผู้มีอำนาจแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง หรือวันที่คำสั่งให้พ้นจากตำแหน่งมีผล หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(9) นายกองค้การบริหารส่วนตำบล นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัด นายเทศมนตรีตำบล นายเทศมนตรีเมือง นายเทศมนตรีนคร ให้ถือวันแถลงนโยบายในที่ประชุมแห่งสภา เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันถัดจากวันครบวาระดำรงตำแหน่ง หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(10) รองผู้บริหารท้องถิ่น ให้ถือวันที่มีคำสั่งแต่งตั้งมีผลเป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันที่ผู้มีอำนาจแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง หรือวันที่คำสั่งให้ผลจากตำแหน่งมีผล หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(11) นายกเมืองพัทยา ให้ถือวันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศรับรองผลการเลือกตั้ง เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันถัดจากวันครบวาระดำรงตำแหน่ง หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(12) สมาชิกสภาท้องถิ่น ให้ถือวันปฏิญาณตนในวันที่ประชุมแห่งสภาเป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันถัดจากวันครบวาระดำรงตำแหน่ง หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

(13) เจ้าหน้าที่ของรัฐตามมาตรา 39 และมาตรา 40 และประกาศคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เรื่อง กำหนดตำแหน่งของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งจะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ให้ถือวันที่พระบรมราชโองการแต่งตั้งมีผล หรือวันที่คำสั่งแต่งตั้งมีผล หรือวันที่ที่ประชุมของผู้มีอำนาจแต่งตั้งมีมติ แล้วแต่กรณี เป็นวันเข้ารับตำแหน่ง และวันที่พ้นจากตำแหน่ง หรือวันที่พ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตามที่กำหนด หรือลาออก หรือด้วยเหตุอื่น แล้วแต่กรณี เป็นวันพ้นจากตำแหน่ง

ซึ่ง การแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ทั้งของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินทั้งของตนเอง คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ รวมทั้งทรัพย์สินและหนี้สินในต่างประเทศและทรัพย์สินที่มอบหมายให้อยู่ในความครอบครองหรือดูแลของบุคคลอื่นด้วย ต้องแนบเอกสารประกอบ ซึ่งเป็นสำเนาหลักฐานที่พิสูจน์ความมีอยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สิน

ดังกล่าวแสดงตามที่มีอยู่จริง ณ วันที่เข้ารับตำแหน่ง หรือพ้นจากตำแหน่งหรือวันพ้นจากตำแหน่งครบหนึ่งปี แล้วแต่กรณี

เมื่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ซึ่งมีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. แล้ว ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนของการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน ซึ่งการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน⁴ หมายความว่า การตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริง รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สิน ด้วยวิธีดำเนินการตรวจสอบปกติตรวจสอบเพื่อยืนยันข้อมูล⁶ หรือตรวจสอบเชิงลึก⁷ แล้วแต่กรณี

⁴ ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน พ.ศ. 2555. (2555, 5 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 129 (ตอนที่ 95 ก), หน้า 3. ข้อ 3 “การตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน” หมายความว่า ...

⁵ ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน พ.ศ. 2555. (2555,3 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 129 (ตอนที่ 95 ก), หน้า 3. ข้อ 3 “การตรวจสอบปกติ” หมายความว่า การตรวจสอบรายการทรัพย์สินและหนี้สินตามเอกสารประกอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินได้แสดงไว้

⁶ ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน พ.ศ. 2555. (2555,3 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 129 (ตอนที่ 95 ก), หน้า 3. ข้อ 3 “การตรวจสอบเพื่อยืนยันข้อมูล” หมายความว่า การตรวจสอบรายการทรัพย์สินและหนี้สินตามบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบที่ผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินได้แสดงไว้โดยขอทราบข้อเท็จจริง หรือขอเอกสารหลักฐานไปยังหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานเอกชน หรือเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ หรือให้ให้ถ้อยคำ

⁷ ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน พ.ศ. 2555. (2555,3 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 129 (ตอนที่ 95 ก), หน้า 3. ข้อ 3 “การตรวจสอบเชิงลึก” หมายความว่า การตรวจสอบรายการทรัพย์สินและหนี้สินตามบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบที่ผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินได้แสดงไว้ในกรณีที่มีผู้แจ้งเบาะแสหรือข้อมูลเกี่ยวกับทรัพย์สินและหนี้สินของผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินหรือหนี้สิน หรือปรากฏพฤติการณ์ของผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินว่าอาจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็น

โดยปกติเมื่อได้รับบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินจากผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินแล้ว ผู้ตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน⁸ จะดำเนินการตรวจสอบปกติ ตรวจสอบจากเอกสารประกอบที่ผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินได้แสดงมา โดยใช้เอกสารประกอบในกรณีเข้ารับตำแหน่งเป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินในกรณีพ้นจากตำแหน่งและกรณีพ้นจากตำแหน่งครบหนึ่งปี ซึ่งเอกสารประกอบดังกล่าวผู้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต้องแสดง ณ วันที่มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินไม่ว่าจะเป็นกรณีเข้ารับตำแหน่ง กรณีพ้นจากตำแหน่ง หรือกรณีพ้นจากตำแหน่งครบหนึ่งปีแล้วแต่กรณี โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มิได้กำหนดให้แสดงเอกสารประกอบตั้งแต่วันที่เข้ารับตำแหน่งจนถึงวันที่พ้นจากตำแหน่ง หรือวันที่พ้นจากตำแหน่งครบหนึ่งปี หรือกรณีที่ในระหว่างดำรงตำแหน่งมีการเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินซึ่งทรัพย์สินและหนี้สินนั้นไม่ได้แสดงไว้ในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หรือจะเป็นกรณีที่ได้ทรัพย์สินบางอย่างมาในระหว่างดำรงตำแหน่ง และในระหว่างดำรงตำแหน่งนั้นได้มีการขาย ให้ หรือกระทำการบางอย่าง ที่ทำให้ทรัพย์สินนั้นไม่ปรากฏในกรณีที่มิหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช.

เท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ หรือมีพฤติการณ์ปรากฏหรือมีเหตุอันควรสงสัยเกี่ยวกับการได้มาซึ่งทรัพย์สินและหนี้สินรายการใดโดยไม่ชอบ หรือมีพฤติการณ์อันควรเชื่อได้ว่าจะมีการโอน ยักย้าย แปรสภาพ หรือซุกซ่อนทรัพย์สิน หรือปรากฏพฤติการณ์ว่ามีการถือครองทรัพย์สินแทน อันมีลักษณะเป็นการมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือรัวผิดปกติ

⁸ ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน พ.ศ. 2555. (2555,3 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 129 (ตอนที่ 95 ก), หน้า 3. ข้อ 3 “ผู้ตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน” หมายความว่า พนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานได้สวน หรือคณะอนุกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน ที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินหรือสำนวนได้สวนข้อเท็จจริงของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ แล้วแต่กรณี

โดยหลักเกณฑ์การแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา⁹ ได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ และลูกจ้างของรัฐไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือฝ่ายตุลาการ ในตำแหน่งทางการเมืองที่ต้องแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ประกอบด้วย ประธานาธิบดี รองประธานาธิบดี สมาชิกสภาองเกรส ซึ่งรวมถึงผู้สมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งดังกล่าว ต้องจัดทำรายงานทรัพย์สินและหนี้สินซึ่งรวมถึงทรัพย์สินของกลุ่มสมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วย ภายใน 30 วัน นับแต่ตนมีฐานะเป็นผู้สมัครของปีที่มีการเลือกตั้งหรือในวันที่ 15 พฤษภาคมของปีนั้น แล้วแต่เวลาใดจะช้ากว่ากัน แต่ต้องไม่ช้ากว่า 30 วัน ก่อนวันเลือกตั้ง และถ้าผู้นั้นยังคงเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งปีต่อมาก็ต้องทำรายงานภายในวันที่ 15 พฤษภาคม ของทุกปี ด้วยการรายงานทรัพย์สินของผู้สมัครรับเลือกตั้งจึงอาจต้องกระทำตั้งแต่ปีก่อนการเลือกตั้งก็ได้ โดยต้องรายงานก่อนวันที่ 15 พฤษภาคมของปีนั้น ๆ เรื่อยไป

หลักเกณฑ์การแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของสาธารณรัฐฝรั่งเศส¹⁰ ได้กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทุกระดับตั้งแต่ประธานาธิบดี คณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภาไปจนกระทั่งผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่นที่ได้รับเลือกตั้งต้องแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน ซึ่งในตำแหน่งประธานาธิบดีและผู้สมัครเข้าแข่งขันในการเลือกตั้งประธานาธิบดี ต้องทำบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตน รวมตลอดจนสินสมรส และทรัพย์สินที่ถือกรรมสิทธิ์ร่วมกับผู้อื่นทั้งที่แบ่งแยกไม่ได้และที่ยังไม่ได้แบ่งแยกยื่นต่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ (Conseil Constitutionnel) พร้อมกับการยื่นสมัครเข้ารับเลือกตั้ง และต้องยื่นอีกครั้งเมื่อหมดวาระดำรงตำแหน่งต้องออกจากตำแหน่ง ในกรณีสมาชิกรัฐสภา (ทั้งสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา) จะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อสภาที่ตนได้รับเลือกเข้าไป (สภาผู้แทนราษฎร หรือวุฒิสภาแล้วแต่กรณี) ภายใน 15 วัน นับแต่วันเข้ารับตำแหน่ง และในกรณีพ้นจากตำแหน่งตามวาระปกติ สมาชิกรัฐสภาจะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อสภาอีกครั้ง โดยสามารถยื่นได้ภายในระยะเวลาตั้งแต่ 2 เดือนก่อนพ้นจากตำแหน่งตามวาระปกติไปจนถึง 1 เดือนภายหลังจากพ้นจากตำแหน่งตามวาระปกติ และจะทำการตรวจสอบเปรียบเทียบกันว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้าง พร้อมทั้งให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับบัญชีดังกล่าว และในคณะรัฐมนตรี และผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกตั้ง กำหนดให้คณะรัฐมนตรีทุกคนจะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตนต่อประธาน

⁹ ฐิติศดา นิลวรรณและมูทิตา แมนเมตตกุล. (2552). ปัญหาการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักตรวจสอบทรัพย์สินภาคการเมือง สำนักงาน ป.ป.ช.. หน้า 24-30.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 30-33.

คณะกรรมการภายใน 15 วัน หลังวันเข้ารับตำแหน่งและภายใน 15 วัน หลังวันพ้นจากตำแหน่ง ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่นบางตำแหน่ง เช่น ประธานสภาท้องถิ่นก็ต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตนต่อประธานคณะกรรมการภายใน 15 วัน หลังวันเข้ารับตำแหน่งและในกรณีพ้นจากตำแหน่งตามวาระปกติ บุคคลดังกล่าวจะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน โดยสามารถยื่นได้ภายในระยะเวลาตั้งแต่ 2 เดือนก่อนพ้นจากตำแหน่งตามวาระปกติไปจนถึง 1 เดือนภายหลังจากพ้นจากตำแหน่งวาระปกติ ส่วนกรณีลาออก ถูกให้ออกหรือเกิดการยุบสภาที่ตนปฏิบัติหน้าที่อยู่ให้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ภายใน 15 วันหลังวันพ้นจากตำแหน่ง

หลักเกณฑ์การแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของสหราชอาณาจักร¹¹ ได้กำหนดให้สมาชิกรัฐสภา ทำการลงทะเบียนผลประโยชน์ของสมาชิก (Registration of Member's Interest) ระยะเวลาในการลงทะเบียนผลประโยชน์ (1) ภายใน 3 เดือนนับแต่วันดำรงตำแหน่ง (2) ภายหลังการพิมพ์เผยแพร่การลงทะเบียนผลประโยชน์ และแจ้งการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์ที่ลงทะเบียนไว้ภายใน 4 สัปดาห์ นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง สมาชิกคนใดมีผลประโยชน์ที่ต้องลงทะเบียนแต่ไม่ได้ลงทะเบียน จะอภิปรายหรือดำเนินการใด ๆ ในรัฐสภา (ยกเว้นการลงมติ) ที่มีผลประโยชน์เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ได้จนกว่าจะได้ลงทะเบียนผลประโยชน์ต่อคณะกรรมการมาตรฐานของรัฐสภา หรือคณะกรรมการว่าด้วยผลประโยชน์ของสมาชิกวุฒิสภา แล้วแต่กรณี

จะเห็นได้ว่า การยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของประเทศไทย ผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ต้องแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินทั้งของตนเอง คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ รวมทั้งทรัพย์สินและหนี้สินในต่างประเทศและทรัพย์สินที่มอบหมายให้อยู่ในความครอบครองหรือดูแลของบุคคลอื่นด้วย และต้องแนบเอกสารประกอบซึ่งเป็นสำเนาหลักฐานที่พิสูจน์ความมีอยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สินดังกล่าวแสดงตามที่มีอยู่จริง ณ วันที่เข้ารับตำแหน่ง หรือพ้นจากตำแหน่งหรือวันพ้นจากตำแหน่งครบหนึ่งปี แล้วแต่กรณี ซึ่งเอกสารประกอบที่แสดงนั้นแสดงเฉพาะวันที่มีหน้าที่ยื่นบัญชีเท่านั้น มิได้แสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเช่น การแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของสหราชอาณาจักร จะต้องแจ้งการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์ที่ลงทะเบียนไว้ภายใน 4 สัปดาห์ นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง ซึ่งถ้าสมาชิกคนใดมีผลประโยชน์ที่ต้องลงทะเบียนแต่ไม่ได้ลงทะเบียน จะอภิปรายหรือดำเนินการใด ๆ ในรัฐสภา (ยกเว้นการลงมติ) ที่มีผลประโยชน์เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ได้จนกว่าจะได้ลงทะเบียนผลประโยชน์ต่อคณะกรรมการมาตรฐาน

¹¹ ญูริสคูดา นิลวรรณและมูทิตา แมนเมตตกุล. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 9. หน้า 15-24.

ของรัฐสภา หรือคณะกรรมการว่าด้วยผลประโยชน์ของสมาชิกวุฒิสภา แล้วแต่กรณี เป็นการแสดงให้เห็นถึงความโปร่งใสในการเป็นสมาชิกรัฐสภา (Code of Conduct for Members of Parliament) แต่การยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินทั้งของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐของประเทศไทย ไม่เคยมีการให้แสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินในระหว่างดำรงตำแหน่ง และตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินดังกล่าว ทำให้เกิดช่องว่างของกฎหมาย ในการที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กำลังพยายามที่จะหาช่องว่างของกฎหมายเพื่อกระทำการทุจริต แสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองและพวกพ้อง ทำให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติอย่างมหาศาล

4.2 วิเคราะห์ปัญหาการตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐอันนำไปสู่การไต่สวนกรณีร่ำรวยผิดปกติ

กรณีที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ มีเหตุอันควรสงสัยว่า ร่ำรวยผิดปกติ ซึ่งตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2542 มาตรา 66 และมาตรา 77 โดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีเหตุอันควรสงสัยว่า บุคคลซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ร่ำรวยผิดปกติ¹² สืบเนื่องจากเหตุ ดังนี้

- (1) การไต่สวนข้อเท็จจริง กรณีกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม
 - (2) การยื่นแบบเปรียบเทียบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน
 - (3) ปรากฏจากสื่อมวลชน สิ่งพิมพ์ต่างๆ หรือบัตรสนเท่ห์ เป็นต้น
- ทั้งนี้ ต้องไม่เกินสิบปีนับแต่วันที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นพ้นจากตำแหน่งทางการเมือง หรือพ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ แล้วแต่กรณี

1. ขั้นตอนการไต่สวนข้อเท็จจริง กรณีกล่าวหาว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร่ำรวยผิดปกติ มี 2 ขั้นตอน¹³ ดังนี้

¹² พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 4 คำว่า “ร่ำรวยผิดปกติ” หมายความว่า การมีทรัพย์สินมากผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมากผิดปกติหรือการมีหนี้สินลดลงมากผิดปกติ หรือได้ทรัพย์สินมาโดยไม่สมควร สืบเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่

¹³ มติคณะกรรมการ ป.ป.ช. ครั้งที่ 59/2543 เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2543 และครั้งที่ 48/2544 เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2544.

ก. การไต่สวนข้อเท็จจริงเบื้องต้น เป็นการดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงก่อนว่าพฤติการณ์ตามที่กล่าวหา หรือกรณีมีเหตุอันควรสงสัยว่าร่ำรวยผิดปกติ มีข้อเท็จจริงเพียงพอและเข้าหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะรับไว้พิจารณา ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 75 วรรคหนึ่ง¹⁴ หรือไม่

โดยการไต่สวนข้อเท็จจริงเบื้องต้น เป็นการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการมีทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาเท่าที่ระบุชื่อของมาในคำกล่าวหาว่า ข้อกล่าวหาร่ำรวยผิดปกติ มีมูลน่าเชื่อพอฟที่จะรับไว้พิจารณาดำเนินการต่อไปหรือไม่ โดยพิจารณาประกอบกับการมีตำแหน่งหน้าที่การงาน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน อายุการทำงาน สถานภาพบุคคล เปรียบเทียบกับการมีรายได้ของผู้ถูกกล่าวหา ที่ผู้กล่าวหาเห็นว่าเกินวิสัยและฐานะของผู้ถูกกล่าวหาพึงจะมีได้

การตรวจสอบข้อมูลรายการทรัพย์สิน ทำให้ทราบได้ว่าคำกล่าวหามีมูลน่าเชื่อถือหรือไม่ เพราะเมื่อตรวจสอบเบื้องต้นเกี่ยวกับรายการทรัพย์สินดังกล่าว อาจได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับทรัพย์สินไม่ตรงกับข้อมูลที่ถูกกล่าวหาได้ เช่น คำกล่าวหาระบุว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าของบ้านหลังใหญ่ (ระบุเลขที่) มีรถยนต์ราคาแพง แต่จากการตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นอาจได้ข้อเท็จจริงว่าบ้านหลังดังกล่าวเป็นบ้านหลังเก่าอายุหลายสิบปี ขณะซื้ออาจมีราคาไม่แพงมาก หรือเป็นการได้รับโดยทางมรดก และรถยนต์ที่อ้างอาจเป็นรถเก่าจดทะเบียนมา 20 ปีแล้ว เป็นต้น

เมื่อดำเนินการตรวจสอบการมีรายได้ของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส และตรวจสอบทรัพย์สินตามคำกล่าวหาแล้ว ให้สรุปผลการตรวจสอบโดยรวม รวมถึงการมีรายได้ของผู้ถูกกล่าวหาและคู่สมรส เปรียบเทียบกับมูลค่ารายการทรัพย์สินที่ได้มาจากการตรวจสอบเพื่อพิจารณาว่าการมีทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาและคู่สมรสเป็นไปตามพฤติการณ์ที่ผู้กล่าวหาอ้างหรือไม่ และการมีทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาและคู่สมรสดังกล่าวเหมาะสมกับฐานะและรายได้ของผู้ถูกกล่าวหาและคู่สมรสหรือไม่

¹⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 มาตรา 75 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า การกล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดร่ำรวยผิดปกติ ให้ผู้กล่าวหาดำเนินการกล่าวหาต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ในขณะที่ผู้ถูกกล่าวหา ยังดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือพ้นจากตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เกินห้าปี โดยให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. พิจารณาวินิจฉัยเบื้องต้นก่อนว่าพฤติการณ์หรือเรื่องที่ถูกกล่าวหา นั้นเข้าหลักเกณฑ์ที่จะรับไว้พิจารณาได้หรือไม่ ถ้าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ซึ่งได้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินไว้แล้ว ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. นำบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินนั้นมาประกอบการพิจารณาด้วย

ข. การไต่สวนข้อเท็จจริง เป็นการดำเนินการเมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติรับพิจารณาคำกล่าวหาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดร้ายผิดปกติ โดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริง¹⁵

2. การรวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการพิจารณาเรื่องร้ายผิดปกติ

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติรับเรื่องกล่าวหาว่าร้ายผิดปกติไว้พิจารณาแล้ว เพื่อให้ได้ ข้อเท็จจริงว่าผู้ถูกกล่าวหาว่าร้ายผิดปกติหรือไม่ ต้องรวบรวมข้อมูลต่างๆ ดังนี้

ก. ประวัติ และหน้าที่ ทำให้ทราบถึงวัน เดือน ปีเกิด ภูมิลำเนา การศึกษา การสมรส ชื่อบิดา มารดา คู่สมรส บุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ รายได้ รวมทั้งหน้าที่การงานโดยสืบค้นจากประวัติการทำงาน ประวัติข้าราชการพลเรือน หรือเอกสารอื่นใดที่กล่าวอ้างถึงประวัติของผู้ถูกกล่าวหา และตำแหน่งหน้าที่ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาเคยหรือดำรงตำแหน่งหน้าที่ ย่อมเป็นประเด็นสำคัญที่จะพิจารณาว่าเป็นตำแหน่งหน้าที่ที่จะเอื้ออำนวยในการแสวงหาประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมาย หรือเป็นที่กล่าวขวัญของประชาชนโดยทั่วไปหรือไม่ แยกพิจารณาเป็น 2 กรณี คือ

- ตำแหน่ง ที่จะเอื้ออำนวยในการแสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลภายนอก อันเนื่องมาจากตำแหน่งหน้าที่นั้นๆ แต่ไม่มีพยานหลักฐานชัดเจน เช่น ตำแหน่งหน้าที่ของพนักงานสอบสวน¹⁶ พนักงานประเมินภาษี เจ้าพนักงานที่ดิน พนักงานอัยการ¹⁷ เจ้าหน้าที่ศุลกากร เจ้าหน้าที่สรรพสามิต พนักงานมาตรฐานสินค้า

- หน้าที่ ซึ่งจะเอื้ออำนวยในการแสวงหาประโยชน์ด้วยการเบียดบังจากรายจ่ายของรัฐ แต่ไม่มีพยานหลักฐานชัดเจน เช่น เจ้าหน้าที่พัสดุมีหน้าที่จัดซื้อพัสดุ จัดการก่อสร้าง เป็นต้น เจ้าหน้าที่เจ้าของสำนวนต้องติดตามหายอดเงินงบประมาณรายจ่ายประจำปีแต่ละปีของหน่วยงานนั้นๆ โดยการตรวจสอบจากกรมบัญชีกลาง คลังจังหวัด หรือคลังอำเภอ แล้วแต่กรณี ที่หน่วยตั้งฎีกาเบิกจ่ายจะได้ยอดเบิกจ่ายเป็นรายเดือนตามประเภทของงบประมาณ

¹⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 มาตรา 77 บัญญัติว่า ในกรณีที่เกิดข้อกล่าวหาเข้าหลักเกณฑ์ตามมาตรา 75 หรือในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐร้ายผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการตามหมวด 4 การไต่สวนข้อเท็จจริงต่อไป

¹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (6) พนักงานสอบสวน หมายความว่า เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน

¹⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 248 บัญญัติให้องค์กรอัยการมีหน้าที่และอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมาย พนักงานอัยการมีอิสระในการพิจารณาสั่งคดีและการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยรวดเร็วเที่ยงธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง และไม่ให้อำนาจเป็นคำสั่งทางปกครอง

ข. รายได้

ไม่ว่าจะเป็นรายได้จากทางราชการหรือรายได้อื่นใด เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาว่า รายได้ดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบกับทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาและคู่สมรสแล้วมีความเหมาะสม เป็นไปได้มากน้อยเพียงใด มีแนวทางดำเนินการดังนี้

(1) ตรวจสอบการมีรายได้ของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส โดยขอแบบยื่นรายการเสียภาษี เงินได้ตามประมวลรัษฎากรจากรกรมสรรพากร

(2) กำหนดอัตราเงินเดือนที่ได้รับในช่วงตั้งแต่รับราชการหรือทำงานจนถึงวันที่รวบรวม ทรัพย์สินและหนี้สิน ว่าควรมีรายได้จากเงินเดือนเป็นจำนวนเท่าใด

(3) รวบรวมการมีรายได้อื่นๆ ของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส เท่าที่ปรากฏในการตรวจสอบ ใ้สวนข้อเท็จจริง เช่น การได้รับเงินปันผลค่าหุ้น การขายพระเครื่อง และรายได้จากสิทธิและ สัมปทาน เป็นต้น

ค. ทรัพย์สิน ประกอบด้วย

(1) ที่ดิน ตามประมวลกฎหมายที่ดิน อาจแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

- ที่ดินมีกรรมสิทธิ์
- ที่ดินมีสิทธิครอบครอง

(2) เงินฝากในธนาคารหรือเงินฝากในสถาบันการเงินอื่น

ตรวจสอบการมีหรือเคยมีบัญชีเงินฝากธนาคาร (รายการความเคลื่อนไหวทางบัญชี Bank Statement) ของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ รวมถึงการมีหนี้สิน และ หลักประกันในธนาคารทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการเงินอื่น เช่น บริษัทหลักทรัพย์¹⁸ บริษัทเงินทุน¹⁹ (Finance company) บริษัทเครดิตฟองซิเออร์²⁰ (Credit foncier company)

¹⁸ บริษัทหลักทรัพย์ หมายถึง บริษัทจำกัดที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจหลักทรัพย์ ประกอบกิจการด้านการเป็นนายหน้าซื้อขายหลักทรัพย์ ทำการค้าหลักทรัพย์ ให้คำปรึกษาในการลงทุนกิจการจัดจำหน่ายหลักทรัพย์ และกิจการจัดการลงทุน

¹⁹ บริษัทเงินทุน (finance company) บริษัทเงินทุนเป็นสถาบันการเงินที่ทำหน้าที่ระดมเงินออมจากประชาชนทั่วไป โดยการออกตั๋วสัญญาใช้เงินจำหน่ายแก่ประชาชนคล้ายกับการรับฝากเงินของธนาคารพาณิชย์ แต่อาจให้ดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่าธนาคารพาณิชย์ทั่วไป แล้วนำไปให้กู้ยืมและลงทุนในหลักทรัพย์ บริษัทเงินทุน ประกอบกิจการเงินทุนได้ 5 ประเภท คือ กิจการเงินทุนเพื่อการพาณิชย์ กิจการเงินทุนเพื่อการพัฒนา กิจการ เงินทุนเพื่อการจำหน่ายและการบริโภค กิจการเงินทุนเพื่อการเคหะ และกิจการเงินทุนอื่นตามที่กำหนด ในกฎกระทรวง

²⁰ บริษัทเครดิตฟองซิเออร์ (credit foncier company) เป็นสถาบันการเงินดำเนินกิจการระดมทุนด้วยการออก ตั๋วสัญญาใช้เงินเสนอขายต่อประชาชนทั่วไป เพื่อนำมาให้ประชาชนกู้ไปซื้อที่ดินและสร้างที่อยู่อาศัย ทำหน้าที่

สหกรณ์ออมทรัพย์²¹ เป็นต้น ซึ่งเป็นการตรวจสอบอย่างกว้างตามคุณพินิจที่เห็นควนและเหมาะสมแก่พฤติการณ์

อนึ่ง การตรวจสอบความเคลื่อนไหวการทำธุรกรรมทางการเงินนั้น เป็นกระบวนการสำคัญในการไต่สวนข้อเท็จจริงกรณีร่ำรวยผิดปกติ เนื่องจากอาจทำให้ทราบว่าเงินดังกล่าวได้มาโดยทุจริต²² หรือไม่ มีผู้ใดเกี่ยวข้องบ้าง ในการดำเนินการจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเอกสารที่ใช้ในการทำธุรกรรมของสถาบันการเงินต่างๆ อาทิ ใบนำฝาก-ถอน (Slip) เอกสารดังกล่าวสามารถบอกได้ว่าความเคลื่อนไหวการทำธุรกรรมทางการเงินที่กำลังตรวจสอบเป็นอย่างไร

(3) เงินลงทุน

ตรวจสอบการเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ จากศูนย์กำกับหลักทรัพย์ (ประเทศไทย) จำกัด

(4) โรงเรือนและสิ่งปลูกสร้าง

ตรวจสอบการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โรงเรือนและสิ่งปลูกสร้างของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ เพื่อให้ทราบถึงชื่อของผู้ที่ขออนุญาตปลูกสร้าง ผู้ขอเลขที่บ้าน แบบแปลนบ้าน (พิมพ์เขียว) ราคาประเมินบ้าน รวมถึงสิ่งปลูกสร้างบนโฉนดที่ดินเลขที่ใด ชื่อของผู้ใดด้วย

ดังต่อไปนี้ (1) ให้กู้โดยมีบ้านและที่ดินค้ำประกัน (2) ชื่อบ้านและที่ดินโดยให้สิทธิผู้ที่ขายที่จะไถ่ถอนคืนได้ (3) ขายบ้านและที่ดินโดยวิธีการให้เช่าซื้อ

²¹ สหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นสถาบันการเงินที่จดทะเบียนกับทางการ โดยทำหน้าที่รับฝากเงินจากสมาชิก และให้สมาชิกกู้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ย แล้วนำกำไรที่ได้รับจากการดำเนินงานมาแบ่งปันให้สมาชิกตามมูลค่าหุ้นที่หุ้นที่ถือและตามมูลค่าดอกเบี้ยเงินกู้ เงินทุนของสหกรณ์ออมทรัพย์ได้จากเงินค่าหุ้นของสมาชิก เงินฝากจากสมาชิก และเงินกู้จากสถาบันการเงินอื่นๆ แล้วนำเงินทุนให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ กัน เช่น เพื่อเหตุฉุกเฉินเพื่อการอุปโภคบริโภค สหกรณ์ที่มีเงินทุนมากก็อาจให้สมาชิกกู้ยืมระยะยาวเพื่อจัดหาที่อยู่อาศัยด้วย นอกจากนี้ยังมีเครดิตยูเนียน (credit union) ซึ่งเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์จัดตั้งขึ้นในหมู่ผู้มีรายได้น้อยไม่แน่นอน ประกอบอาชีพต่างกัน แต่อยู่ในท้องที่เดียวกัน มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการออมระหว่างสมาชิก เครดิตยูเนียนจะให้สมาชิกกู้ยืมเงินจำนวนไม่มากนักในระยะสั้นๆ ปัจจุบันเครดิตยูเนียนหลายแห่งได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์กับทางการ

²² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (1) บัญญัติว่า “โดยทุจริต” หมายความว่า เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น

(5) ยานพาหนะ

ตรวจสอบการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ หรือสิทธิครอบครองยานพาหนะ (กรณีเป็นการเช่าซื้อ) ของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น รถยนต์ ขอข้อมูลจากกรมการขนส่งทางบก เป็นต้น

(6) ทรัพย์สินหรือสิทธิในทรัพย์สินที่ต้องจดทะเบียนต่อทางราชการ

ทรัพย์สินหรือสิทธิในทรัพย์สินที่ต้องจดทะเบียนต่อทางราชการ เช่น สังกหามทรัพย์ พิเศษ จำพวก เรือกำปั่น หรือเรือมีระวางตั้งดาหกตันขึ้นไป เรือกลไฟ หรือเรือยนต์มีระวางตั้งแต่ 5 ตัน ขึ้นไป แพ และสัตว์พาหนะ เป็นต้น กรณีนี้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงและดุลพินิจของเจ้าหน้าที่เจ้าของสำนวนที่จะพิจารณารวบรวมพยานหลักฐานดังกล่าวจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

ง. หนี้สิน

ตรวจสอบการมีหนี้สินของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ดังนี้

(1) เงินกู้จากธนาคารและสถาบันการเงินอื่น

- หมายถึง เงินกู้ทุกประเภทจากธนาคารและสถาบันการเงินอื่น

- กรณีเป็นหนี้ร่วมกับบุคคลอื่น แสดงยอดหนี้คงเหลือเฉพาะในส่วนของผู้ถูกกล่าวหา คู่สมรส

(2) เงินเบิกเกินบัญชี

- หมายถึงเงินเบิกเกินบัญชีจากธนาคาร หนี้ค้างชำระบัตรเครดิตทุกประเภท

- ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ เช่น เช่นหนังสือรับรองยอดหนี้คงเหลือ สำเนารายการความเคลื่อนไหวทางบัญชี (Statement) สำเนาใบแจ้งหนี้บัตรเครดิต

(3) หนี้สินที่มีหลักฐานเป็นหนังสือ

- หมายถึง หนี้สินหรือเงินกู้ที่มีหลักฐานเป็นหนังสือจากบุคคลหรือนิติบุคคล (มิใช่ธนาคารและสถาบันการเงินอื่น) เช่น บริษัท ห้างหุ้นส่วน กลุ่มออมทรัพย์ ชุมชน กองทุน หมู่บ้าน เป็นต้น

3. หลักเกณฑ์การวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร้ายวณิชคดี²³

การพิจารณาว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร้ายวณิชคดี หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ²⁴ นั้น จะต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริง 3 ประการประกอบกัน คือ มูลค่าของทรัพย์สิน ระยะเวลาแห่งการมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิอื่น ๆ ในทรัพย์สิน และการได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สิน

²³ วิโรจน์ ฆ้องวงศ์. (2546). การตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมิใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ก. มูลค่าของทรัพย์สิน

ข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ พึงพิจารณาจากทรัพย์สินที่เจ้าหน้าที่ผู้นั้นเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ หรือมีสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ทั้งจะต้องพิจารณาด้วยว่าทรัพย์สินนั้นมีมูลค่ามากน้อยเพียงใด ลักษณะและประเภทของทรัพย์สินที่ว่ามีดังนี้

- ทรัพย์สินที่เป็นเงิน หรือที่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นเงินได้ เช่น เงินสด เงินฝาก ในธนาคาร เงินให้กู้ยืม พันธบัตร หุ้น ตั๋วเงิน สลากออมสิน เป็นต้น
- ทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์นอกเหนือจากเงิน เช่น พระพุทธรูป พระเครื่อง เครื่องรางของขลัง เครื่องลายคราม โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เครื่องประดับกาย อัญมณี เครื่องตกแต่ง และเครื่องบำรุงความสุขต่าง ๆ ภายในบ้าน เป็นต้น
- ทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์ เช่น ที่ดิน อาคาร สระว่ายน้ำ สวนประดับ เป็นต้น
- สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ เช่น สัมปทาน ลิขสิทธิ์ สิทธิการเช่า สิทธิการใช้ สิทธิครอบครอง สิทธิในการอยู่อาศัย หรือเก็บกิน

ข. ระยะเวลาแห่งการมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิอื่น ๆ ในทรัพย์สิน

ข้อเท็จจริงที่แสดงว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือสิทธิอื่น ๆ ที่คิดเป็นมูลค่ามาก ที่จะถือได้ว่าเป็นผู้ร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ยังจะต้องประกอบด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า การได้มาซึ่งทรัพย์สินนั้น เกิดขึ้นในระหว่างบุคคลนั้น มีฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือในกรณีที่พ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐยังไม่เกินห้าปี ซึ่งข้อเท็จจริงต่าง ๆ ได้มาจากการไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จากพยานหลักฐาน รวมทั้งจากการที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. สั่งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ถูกกล่าวหาแสดงบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ซึ่งในการพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ในกรณีที่มีการกล่าวหาเจ้าหน้าที่ของรัฐว่า ร่ำรวยผิดปกติ จะต้องทำการพิจารณาทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ถูกกล่าวหาในขณะดำรงตำแหน่งที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าผู้ถูกกล่าวหา ร่ำรวยผิดปกติจริงหรือไม่ อย่างไรก็ดี หากเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ถูกกล่าวหาได้เคยแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินไว้แล้ว ก็เป็นการสะดวกสำหรับคณะกรรมการ ป.ป.ช. ที่จะใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณา แต่กรณีไม่ว่า

²⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 4 บัญญัติว่า “ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ” หมายความว่า การที่ทรัพย์สินหรือหนี้สินในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้ยื่นเมื่อพ้นจากตำแหน่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ได้ยื่นเมื่อเข้ารับตำแหน่งในลักษณะที่ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือหนี้สินลดลงผิดปกติ

จะเป็นอย่างไรก็ตาม การควบคุมตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สินที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินแต่แรก จะทำให้การพิจารณาว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้หนึ่งผู้ใดที่ถูกกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือไม่เกิดความแน่นอนและชัดเจนง่ายขึ้น

ค. การได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สิน

การได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สินโดยชอบด้วยกฎหมายในลักษณะต่าง ๆ เช่น การได้มาโดยมรดก หรือพินัยกรรม การขวนขวาย รวบรวม ซื้อมาโดยชอบธรรม แม้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นเพียงไรก็ตาม ย่อมถือไม่ได้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นร่ำรวยผิดปกติ แต่ในทางตรงกันข้าม หากการได้ทรัพย์สินเป็นการได้มาอย่างเลื่อนลอย ไม่มีเหตุผล หรือไม่อาจพิสูจน์ที่มาโดยชอบแห่งทรัพย์สินนั้นได้ ย่อมถือได้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นร่ำรวยผิดปกติ หรือทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ

การได้มาโดยชอบซึ่งสิทธิในทรัพย์สินในบางกรณีจะพิสูจน์แต่วิธีการหรือนิติกรรมที่ทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินว่าเป็นวิธีการหรือนิติกรรมอันชอบด้วยกฎหมายเพียงอย่างเดียวย่อมไม่เป็นการเพียงพอ แต่ยังคงต้องแสดงถึงความสามารถ หรือความเป็นไปได้ที่จะทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยพิจารณาจากฐานะหรือรายได้ปกติของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ถูกกล่าวหาด้วย เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐมีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน โดยได้มาจากนิติกรรมซื้อขายกับบุคคลอื่นจดทะเบียนไว้ โดยถูกต้องกฎหมาย แต่หากฐานะและรายได้ปกติของเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจซื้อทรัพย์สินเช่นนั้นได้ ต้องถือว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติด้วยเช่นกัน

และการพิจารณาว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดร่ำรวยผิดปกติ โดยพิจารณาถึงการได้มาของทรัพย์สิน จะต้องปรากฏการได้ทรัพย์สินมาโดยสืบเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีทรัพย์สินมากผิดปกติ แต่การได้ทรัพย์สินมานั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับปฏิบัติหน้าที่ หรือจากการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ จะถือว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นร่ำรวยผิดปกติหาได้ไม่

4. การกล่าวหาหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองร่ำรวยผิดปกติ

ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 66²⁵

²⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2550 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 มาตรา 66 บัญญัติว่า ในกรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีเหตุอันควรสงสัยหรือมีผู้กล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่นร่ำรวยผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่นให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนิน

(1) ประธานกรรมการ ป.ป.ช. ส่งรายงาน เอกสาร และความเห็นไปยังประธานวุฒิสภา เพื่อวุฒิสภามีมติถอนถอนออกจากตำแหน่ง ผู้ถูกกล่าวหาจะปฏิบัติหน้าที่มิได้จนกว่าวุฒิสภามีมติ และมติวุฒิสภาเป็นที่สุด²⁶

(2) ประธานกรรมการ ป.ป.ช. ส่งรายงาน เอกสาร และความเห็นไปยังอัยการสูงสุดฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน²⁷

การได้สวนข้อเท็จจริง โดยเร็ว เว้นแต่ในกรณีที่ผู้กล่าวหามิใช่ผู้เสียหาย และคำกล่าวหาไม่ระบุพยานหลักฐานเพียงพอที่จะดำเนินการได้สวนข้อเท็จจริงต่อไปได้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะไม่ดำเนินการได้สวนข้อเท็จจริงก็ได้

คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจวางระเบียบเกี่ยวกับการกล่าวหาตามวรรคหนึ่งได้

บทบัญญัติตามวรรคหนึ่งให้ใช้บังคับกับกรณีที่บุคคลดังกล่าวหรือบุคคลอื่นเป็นตุลาการ ผู้ใช้หรือผู้สนับสนุน รวมทั้งผู้ให้ ผู้ขอให้ หรือรับว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่บุคคลตามวรรคหนึ่งเพื่อจูงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการหรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่ด้วย

ในกรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา กล่าวหาผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎรหรือประธานวุฒิสภาว่ากระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง หากคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติให้รับเรื่องกล่าวหาผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ ในกรณีนี้ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาไม่ได้

กรณีตามวรรคสี่ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการได้สวนข้อเท็จจริงโดยเร็ว และให้นำบทบัญญัติในหมวด 4 การได้สวนข้อเท็จจริง และหมวด 5 การถอดถอนจากตำแหน่ง มาใช้บังคับโดยอนุโลม

²⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2550 มาตรา 56 บัญญัติว่า ในกรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติว่าข้อกล่าวหาใดมีมูล ให้ประธานกรรมการส่งรายการตามมาตรา 54 วรรคสอง และเอกสารที่มีอยู่พร้อมทั้งความเห็นไปยัง

(1) ประธานวุฒิสภา ถ้าข้อกล่าวหาอันเป็นเรื่องตามมาตรา 43 (1) หรือ (2)

²⁷ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 มาตรา 70 บัญญัติว่า ในกรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติว่าข้อกล่าวหาใดมีความผิดตาม มาตรา 66 ให้ประธานกรรมการส่งรายงานและเอกสารที่มีอยู่พร้อมทั้งความเห็นไปยังอัยการสูงสุด เพื่อดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่อไป ทั้งนี้ ตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

มาตรา 80 บัญญัติว่า ถ้าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้สวนข้อเท็จจริงและมีมติว่าผู้ถูกกล่าวหาว่าร้ายผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีเป็นผู้ถูกกล่าวหาตามมาตรา 66 ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

4. การกล่าวหาหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐร้ายวผิดปกติ

(2) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน รองประธานศาลฎีกา รองประธานศาลปกครองสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร รองอัยการสูงสุด หรือผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(3) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งอัยการสูงสุด ให้ประธานกรรมการยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(4) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีชื่อบุคคลตาม (1) (2) และ (3) ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน และให้ประธานกรรมการแจ้งให้ผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนผู้ถูกกล่าวหาส่งลงโทษไล่ออกหรือปลดออก โดยให้ถือว่ากระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ เว้นแต่กรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นข้าราชการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ข้าราชการตุลาการศาลปกครองตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง หรือข้าราชการอัยการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ ให้ประธานกรรมการแจ้งไปยังประธานคณะกรรมการตุลาการ ประธานคณะกรรมการตุลาการศาลปกครอง หรือประธานคณะกรรมการอัยการ แล้วแต่กรณี เพื่อพิจารณาดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง หรือกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ

กรณีตาม (1) และ (2) เมื่ออัยการสูงสุดได้รับรายงานและเอกสาร พร้อมทั้งความเห็นจากคณะกรรมการ ป.ป.ช. แล้ว เห็นว่ารายงาน เอกสาร และความเห็นที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ส่งให้ยังไม่สมบูรณ์พอที่จะดำเนินคดีได้ ให้อัยการสูงสุดแจ้งให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ทราบเพื่อดำเนินการต่อไป โดยให้ระบุข้อที่ไม่สมบูรณ์นั้นให้ครบถ้วนในคราวเดียวกัน ในกรณีนี้ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. และอัยการสูงสุด ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง โดยมีผู้แทนจากแต่ละฝ่ายจำนวนฝ่ายละเท่ากันเพื่อดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานให้สมบูรณ์แล้วส่งให้อัยการสูงสุดเพื่อยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี แล้วแต่กรณี เพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินต่อไป ในกรณีที่คณะกรรมการดังกล่าวไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการดำเนินคดีได้ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแล้วแต่กรณี เพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

ในการดำเนินคดีตามวรรคหนึ่งให้ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล โดยกรณีตาม (2) (3) และ (4) ให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 80 (2) (4)²⁸

(1) ประธานกรรมการ ป.ป.ช. ส่งรายงาน เอกสาร และความเห็นไปยังอัยการสูงสุดฟ้องคดีต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน หากเป็นกรณีผู้ถูกกล่าวหาดำรงตำแหน่งเป็นอัยการสูงสุด ให้ประธานกรรมการ ป.ป.ช. ยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจ²⁹

²⁸ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 มาตรา 80 บัญญัติว่า ถ้าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้สวนข้อเท็จจริงและมีมติว่าผู้ถูกกล่าวหาร่ำรวยผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑๓๑

๑๓๑

(2) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน รองประธานศาลฎีกา รองประธานศาลปกครองสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร รองอัยการสูงสุด หรือผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

๑๓๑

๑๓๑

(4) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีฐานะคลตาม (1) (2) และ (3) ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน และให้ประธานกรรมการแจ้งให้ผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนผู้ถูกกล่าวหาส่งลงโทษไล่ออกหรือปลดออก โดยให้ถือว่ากระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ เว้นแต่กรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นข้าราชการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ข้าราชการตุลาการศาลปกครองตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง หรือข้าราชการอัยการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ ให้ประธานกรรมการแจ้งไปยังประธานคณะกรรมการตุลาการ ประธานคณะกรรมการตุลาการศาลปกครอง หรือประธานคณะกรรมการอัยการ แล้วแต่กรณี เพื่อพิจารณาดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง หรือกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ

๑๓๑

๑๓๑

²⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 มาตรา 80 บัญญัติว่า ถ้าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้สวนข้อเท็จจริงและมีมติว่าผู้ถูกกล่าวหาร่ำรวยผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑๓๑

๑๓๑

(3) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งอัยการสูงสุด ให้ประธานกรรมการยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(2) ประธานกรรมการ ป.ป.ช. ส่งรายงาน เอกสาร และความเห็น ไปยังผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนเพื่อดำเนินการความผิดทางวินัยแก่ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมิใช่บุคคลตามมาตรา 80 (1) (2) และ (3)³⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 โดยถือว่าเป็นการกระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่³¹

ปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร่ำรวยผิดปกติ

ในการวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริง 4 ประการประกอบกัน คือ พฤติการณ์การได้มาซึ่งทรัพย์สินตามคำนิยามของคำว่า “ร่ำรวยผิดปกติ” การประเมินมูลค่าของทรัพย์สิน ระยะเวลาแห่งการมีกรรมสิทธิ์ หรือสิทธิอื่น ๆ ในทรัพย์สิน และการได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สิน ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาว่าการพิจารณาข้อเท็จจริงทั้งสี่ประการมีหลักเกณฑ์อย่างไรถึงขนาดที่ว่าเมื่อเกิดข้อเท็จจริงครบตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวแล้วจะถือว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐมีพฤติการณ์ร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติอย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงทั้งสี่ประการต่างก็มีปัญหาในการพิจารณาทั้งสิ้น ได้แก่

๑๓๑

๑๓๑

³⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 มาตรา 80 บัญญัติว่า ถ้าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้สวนข้อเท็จจริงและมีมติว่าผู้ถูกกล่าวหาร่ำรวยผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑๓๑

๑๓๑

(4) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีไม่บุคคลตาม (1) (2) และ (3) ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน และให้ประธานกรรมการแจ้งให้ผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนผู้ถูกกล่าวหาสั่งลงโทษไล่ออกหรือปลดออก โดยให้ถือว่ากระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ เว้นแต่กรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นข้าราชการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ข้าราชการตุลาการศาลปกครองตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง หรือข้าราชการอัยการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ ให้ประธานกรรมการแจ้งไปยังประธานคณะกรรมการตุลาการ ประธานคณะกรรมการตุลาการศาลปกครอง หรือประธานคณะกรรมการอัยการ แล้วแต่กรณี เพื่อพิจารณาดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง หรือกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ

๑๓๑

๑๓๑

³¹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ทุจริตต่อหน้าที่ หมายความว่า ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในตำแหน่งหรือหน้าที่ หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในพฤติการณ์ที่อาจทำให้ผู้อื่นเชื่อว่ามิได้มีตำแหน่งหรือหน้าที่ ทั้งที่ตนมิได้มีตำแหน่งหรือหน้าที่นั้น หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่ ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น

1. พฤติการณ์การได้มาซึ่งทรัพย์สินตามคำนิยามของคำว่า “ร่ำรวยผิดปกติ” เนื่องจากอาจเกิดปัญหาในการพิจารณาตีความ เช่น การพิจารณาถึงการได้มาของทรัพย์สินโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ในทางมิชอบ การพิจารณามูลค่าของทรัพย์สินที่ได้มาซึ่งอาจมีมูลค่าเพิ่มขึ้นในขณะที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ การดำเนินการใด ๆ โดยการอาศัยตำแหน่งหน้าที่ดำเนินการเพื่อให้ทรัพย์สินที่ตนมีอยู่นั้นมีมูลค่าที่เพิ่มสูงขึ้น เป็นต้น

2. มูลค่าทรัพย์สิน เนื่องจากทรัพย์สินบางอย่างมีมูลค่าที่ไม่แน่นอน โดยมูลค่าของทรัพย์สินจะขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก ซึ่งบางช่วงเวลาหนึ่งอาจมีมูลค่าสูง แต่ในช่วงเวลาหนึ่งอาจมีมูลค่าลดน้อยลงหรือเพิ่มขึ้นกว่าเดิม เช่น หุ้น ถ้าผลประกอบการของกิจการบริษัท หรือห้างหุ้นส่วน หรือสภาพเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ดีมูลค่าของหุ้นจะมีมูลค่าสูง แต่ในทางกลับกันหากปรากฏว่าผลประกอบการหรือห้างหุ้นส่วนต้องประสบภาวะขาดทุนหรือสภาพเศรษฐกิจแย่งมูลค่าก็ย่อมลดลง หรือกรณีพระเครื่อง ความนิยมชมชอบหรือความต้องการของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกันไป การประเมินราคาทรัพย์สินลักษณะเช่นนี้จึงทำได้ยาก

3. ระยะเวลาแห่งการมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิอื่น ๆ ถ้าหากเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดได้กรรมสิทธิ์หรือสิทธิอื่น ๆ ได้ทรัพย์สินมาในช่วงเวลาหรือใกล้เคียงกับเวลาที่ดำรงตำแหน่งที่มีโอกาสแสวงหาประโยชน์ได้ ย่อมมีเหตุอันควรเชื่อว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นได้ทรัพย์สินมาโดยมิชอบ อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบถึงระยะเวลาการได้มาซึ่งทรัพย์สินหรือสิทธิอื่น ๆ ในทรัพย์สินที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่าเกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือการมีทรัพย์สินมากผิดปกติ นั้น จะมีประสิทธิภาพหรือสามารถตรวจสอบได้โดยง่ายในรายการทรัพย์สินที่มีกฎหมายบังคับว่า ต้องมีการจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงสิทธิในทรัพย์สิน หรือมีหลักฐานเป็นหนังสือ หรือต้องขอหนังสือรับรองจากทางราชการ แต่ทรัพย์สินบางรายการนั้นการตรวจสอบถึงระยะเวลาการได้มาซึ่งทรัพย์สินหรือสิทธิอื่น ๆ ในทรัพย์สินเป็นไปได้ยาก เนื่องจากทรัพย์สินดังกล่าวกฎหมายไม่ได้บังคับว่าจะต้องจดทะเบียนหรือมีหนังสือสำคัญ เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมิใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองถูกกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ก็จะอ้างว่าทรัพย์สินดังกล่าวมิใช่ของตน หรือหลีกเลี่ยงโดยการตกลงกันที่จะส่งมอบให้แก่กันภายหลังจากมิได้เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐแล้วเกิน 5 ปี ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐดังกล่าวไม่อยู่ภายใต้การตรวจสอบของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เนื่องจากคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะมีอำนาจดำเนินการต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่พ้นจากตำแหน่งไปแล้วไม่เกิน 5 ปีเท่านั้น

4. การได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สิน เป็นการพิจารณาว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สินโดยวิธีการใด เช่น การได้มาโดยแสวงหา ซื้อขาย การได้มาโดยมรดกหรือพินัยกรรม เป็นต้น แม้เจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมากเพียงใด ก็ไม่ได้หมายความว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ผู้นั้นร่ำรวยผิดปกติ เว้นแต่เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นไม่สามารถพิสูจน์การได้มาโดยชอบของทรัพย์สินได้ หากการได้มาของทรัพย์สินนั้นเลื่อนลอย ไม่มีเหตุผล ย่อมถือว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นเป็นผู้ร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การได้มาโดยชอบซึ่งสิทธิในทรัพย์สินบางกรณีพิสูจน์แต่เพียงวิธีการหรือนิติกรรมที่ทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินว่าเป็นวิธีการหรือนิติกรรมอันชอบด้วยกฎหมายเพียงอย่างเดียวนั้น ไม่เพียงพอ แต่จะต้องแสดงถึงความสามารถหรือความเป็นไปได้ที่จะทำให้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งพิจารณาจากฐานะและรายได้ปกติของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐมีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน โดยได้มาจากการซื้อขายกับบุคคลอื่นโดยจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย แต่หากฐานะและรายได้ปกติของเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นไม่อาจซื้อทรัพย์สินเช่นนั้นได้ ก็ต้องถือว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติด้วยเช่นกัน

ส่วนกรณีการได้ทรัพย์สินมาโดยเสน่หา หรือการให้หนี้ หลังจากมีประกาศคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์การรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดโดยทางธรรมจรรยาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ พ.ศ. 2543 ที่กำหนดหลักเกณฑ์เรื่องรับตามศีลธรรมจรรยาที่ห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐรับประโยชน์หรือทรัพย์สินที่มีมูลค่าไม่เกินสามพันบาท³² ทำให้ปัญหาการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้เป็นข้ออ้างเพื่อพิสูจน์ว่าตนได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยชอบ โดยการอ้างว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้รับมาโดยเสน่หานั้นลดลง แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เจ้าหน้าที่ของรัฐจะอ้างว่าได้ทรัพย์สินมาโดยชอบจากนิติกรรมสัญญา ก็จะต้องพิจารณาถึงความสามารถหรือ

³² พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 103 ห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดจากบุคคล นอกเหนือจากทรัพย์สินหรือประโยชน์อันควรได้ตามกฎหมาย หรือกฎ ข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เว้นแต่การรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดโดยธรรมจรรยาตามหลักเกณฑ์และจำนวนที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด

บทบัญญัติในวรรคหนึ่งให้ใช้บังคับกับการรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดของผู้ซึ่งพ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมาแล้วยังไม่ถึงสองปีด้วยโดยอนุโลม

ประกาศคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์การรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดโดยทางธรรมจรรยาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ พ.ศ. 2543

ข้อ 5 เจ้าหน้าที่ของรัฐจะรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดโดยธรรมจรรยาได้ ดังต่อไปนี้

- (1) รับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดจากญาติซึ่งให้โดยเสน่หาตามจำนวนที่เหมาะสมตามฐานานุรูป
- (2) รับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดจากบุคคลอื่นซึ่งมิใช่ญาติมีราคาหรือมูลค่าในการรับจากแต่ละบุคคล แต่ละโอกาสไม่เกินสามพันบาท
- (3) รับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่การให้หนี้เป็นการให้ในลักษณะให้กับบุคคลทั่วไป

ความเป็นไปได้ที่จะทำได้ซึ่งสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งพิจารณาจากฐานะและรายได้ปกติของ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ³³

³³ นภสร ปิตะวงษ์. (2555). ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในกรณี
ร่ำรวยผิดปกติ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน, คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.